

De gamle romerne hadde også sine tannklinikker

Av tannlege Johnny Grøthe

En gruppe danske, svenske og norske arkeologer fikk tidlig på 1980-tallet en invitasjon til å være med på utgravninger og restaurering i Forum Romanum i Roma, og gruppen ble tilbudt Castor og Pollux-templet.

I kloakken fra det som ble antatt å ha vært en kombinert tannklinik og barber- og skjønnhetssalong ble det funnet 86 mennesketenner. De må ha blitt trukket ut på «klinikken». Av restinnholdet i små krukker også funnet i avløpskanalen kunne det fastslås at de gamle romerne også hadde kunnet kjøpe sin parfyme og sminke i lokalet.

De gamle romerne brukte alt for to tusen år siden betong som byggemateriale blant annet til gulv. I gulvet i tannklinikken/skjønnhetssalongen var det hugget ut en kanal, en halv meter bred og om lag en meter dyp, som oppsamlingsplass for avfall. Kanalen ledet ut i andre kanaler som til slutt samlet seg i det gamle Romas cloaca maxima; den ledet til slutt spillvannet ut i elven Tiber.

PARFYMEKRUKKER SOPT NED

I KANALEN • Etter endt arbeidsdag ble avfall sopt ned i kanalen og spylt ut med en bøtte vann. Etter noen tiårs bruk ble kanalen full, og om det var lat-skap eller andre grunner vet vi ikke, men kanalen ble ikke gravd ren; en ny kanal like under dørstokken ble gravd ut som erstatning. Derfor var det et interessant funn som ble gjort på 1980-tallet. I utgravningens startfase trodde en at det var en grav som var avdekket, og den danske arkeologen Pia Guldager Bilde, som var den eneste i det dansk-svensk-norske teamet med erfaring fra

gravfunn, ble overlatt funnstedet. Stor var overraskelsen da det viste seg at dette slett ikke var en grav, men et gedigent funn fra en mangeartet virksomhet.

Avløpskanalen hadde flere lag med avfall, men alle lagene hadde omtrent samme type innhold. De samlede funn avslørte at rommet fungerte som en skjønnhetssalong der de gamle romerne også kunne få kjøpt sin parfyme og sminke i tillegg til å få utført noe tannbehandling. Funnene besto av velbevarte drikkekopper og mengder av små krukker i brent leire eller i munnblåst glass. Av restinnholdet i krukkene kunne det fastslås at de hadde vært brukt som emballasje til salver, parfymer og medikamenter. Videre ble det funnet pinner og spatler av bein eller horn til å ta salve og lignende opp av krukkene med. I jordlaget og i noen av krukkene ble det funnet rester av sminke; en gul (opprinnelig hvit) og en rød substans og noe som syntes å være knust lapis lazuli (blå). Det ble funnet 86 mennesketenner, flest jeksler; dette sier oss at det foregikk tannbehandling i «parfymeriet».

VAKKERT TEMPEL • Castor og Pollux-templet ble oppført allerede i år 484 før vår tidsregning, men ombygget flere ganger. Det var et vakkert byggverk med en søylegang av marmor i korintisk stil. De tempelrestene vi ser i dag, stammer vesentlig fra en ombygging under keiser Augustus i år 6. I den ene kortenden hadde templet et sju meter høyt podium med forhall, kultrom og søylehall. Forum Romanum var Romerrikets politiske sentrum, og børs- og bankfolk holdt til i noen av rommene

Kanaler. Avløpskanalene der funnene ble gjort.

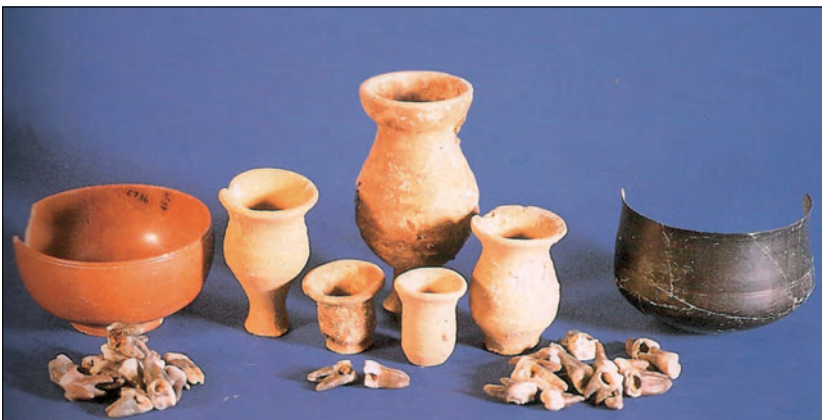
i podiet i templet, der kunne byens borgere deponere sine penger på en trygg måte. Her oppbevartes også byens standarder for mål og vekt. På de tre andre sidene var det i alt 29 rom med tønneformete betongtak, hva de ble brukt til er ikke klarlagt. I et av hjørnene av tempelbygningen var parfymebutikken med de øvrige aktivitetene, men alt tyder på at lokalet ikke hadde den samme funksjonen i templets første tid. Tidspunktet for avløpskanalens etablering kan ut fra myntfunn i den dateres til omkring år 70.

Livet på gaten, Vicus Tuscus (Etruskergaten), utenfor parfymeriet må ha vært ganske livlig, gaten var en av de viktigste i Forum. Gaten fikk senere navnet Vicus Turarius, røkelses- eller parfymehandlernes gate. Ellers var gaten kjent som et tilholdssted for prostituerte av begge kjønn og lommetyver.

Vi vet ingenting om etablisementets innehavere, men de kan ha hatt flere oppgaver, eventuelt kan det ha vært flere yrkesutøvere i virksomhet.

Castor og Pollux-templet under utgravingsperioden.

Drikkekar mm. Flakonger, krukker, begre og tenner fra funnene.

TENNER OG TANNPLEIE • Ved siden av parfymekrukkene er funnet av de mange tenner spesielt interessant. At så mange tenner ble funnet på samme sted, tyder på at de ble ekstrahert der i lokalet. Celsus sier i sine skrifter at siste utvei var å trekke tenner. Derfor har han oppskrifter for smertelindring for tannpine alt etter graden av pasientens ubehag og omfanget av angrepet på tannen. Er det et mindre angrep, var det tilstrekkelig å avstå fra vin, å spise bløt kost og salve kjeven med henna- eller irisolje og innvikle den i ull. Noe sterkere angrep indiserer klyster; det var et mye brukt middel mot mange li-

delsler, men effekten på tannpine var vel temmelig tvilsom. Grøtomslog utvortes og gurgling med varmt vann tilsett visse medikamenter, først og fremst vineddik som har desinfiserende virkning, ble anbefalt. Lindring kunne også oppnås med å holde en ulldott påført varm olje mot tannen. En mer brutal behandling var kauterisering, å holde en svært varm jernbit, et brennjern, mot tankkjøttet ut for tannen.

Var tannen mer nedbrutt, måtte det sterkere lut til. Oppskrifter med gresk opphav ble benyttet, den mest virkningsfulle ingrediens var opium som er et kjent smertelindrende stoff. Pepper

ble ofte tilsatt, ikke først og fremst for dets virkning, men grunnet pepperens daværende høye verdi – jo dyrere desto bedre virkning!

BORING PÅ TENNER • Nå kommer den mer terapeutiske tannbehandlingen inn: Av funn på tennene framgår det også at det hadde funnet sted en konserverende tannbehandling; foruten hull grunnet karies hadde tennene hull eller perforeringer etter oppboring. Det er nærliggende å anta at denne behandlingen ble gitt på samme sted, det var med andre ord etter datidens skala en ganske omfattende tannbehandling som ble utført i salongen.

I de oppborede hullene ble fyllstoffer lagt inn for å desensibilisere og fremme forråtnelsen av pulpa i tannen før uttrekkingen, virkningen er heller tvilsom, men troen var kanskje til hjelp. Både Galenus, født i år 131, og Archigenes nevner slike behandlingsmåter. Celsus skriver at det kunne plasseres et pepperkorn, et eføykorn eller aske fra en flatfisk, alt blandet med harpiks i hullet i tannen. Plinius anbefaler mer bisarre fyllstoffer; muselort, tørket fir-

fislelever eller kållarver – alt i en oljeblandet harpiks. I tillegg ble det lagt inn bly eller tøytrevler i tannen for å styrke eller stabilisere den for best mulig å unngå at den skulle brette under uttrekkingen.

Et avkok i olje av hjertene fra 46 frosker eller asken av en hund som var død av rabies – blandet ned hennaolje – skulle helles i ørene. En annen oppskrift anbefaler avkok av en edderkopp (fanget med venstre hånd!) støtt sammen med rosenolje. At dette skulle hjelpe på tannpine krevde vel stor styrke i troen!

UTTREKNING SISTE UTVEI • Sto tannen ikke til å redde, gir både Celsus og Plinius råd om hvordan tannen kunne tas ut. De var klar over de komplikasjoner som kunne oppstå hvis tannen ikke ble fjernet totalt, men at rotrester ble sittende igjen i kjeven eller hvis noe av kjeven skulle brette. Tannen skulle først blottlegges til tannhalsen, så skulle den vikkes og bendes løs til den kunne fjernes med fingrene. Ble en rotrest stående igjen i kjeven, var de klar over at den måtte fjernes, til dette brukte de en fin tang som romerne hadde kopiert fra grekerne, en rhizagra (rotfanger).

Tekst og bilder i artikkelen er med velvillig tillatelse basert på eller kopiert fra følgende kilder:

Pia Guldager Bilde: «Hos tandlægen. En butik i Castor og Pollux' tempel» i : P. Guldager Bilde, V.Nørskov og P. Pedersen (red.): Hva fandt vi? En gravedagbok fra Institut for klassisk arkæologi, Aarhus Universitet, Aarhus 1999, 135–140.

Pia Guldager Bilde: «På 'skønhedssalon' i Rom». Sfinx nr. 4–1990, 144–150.

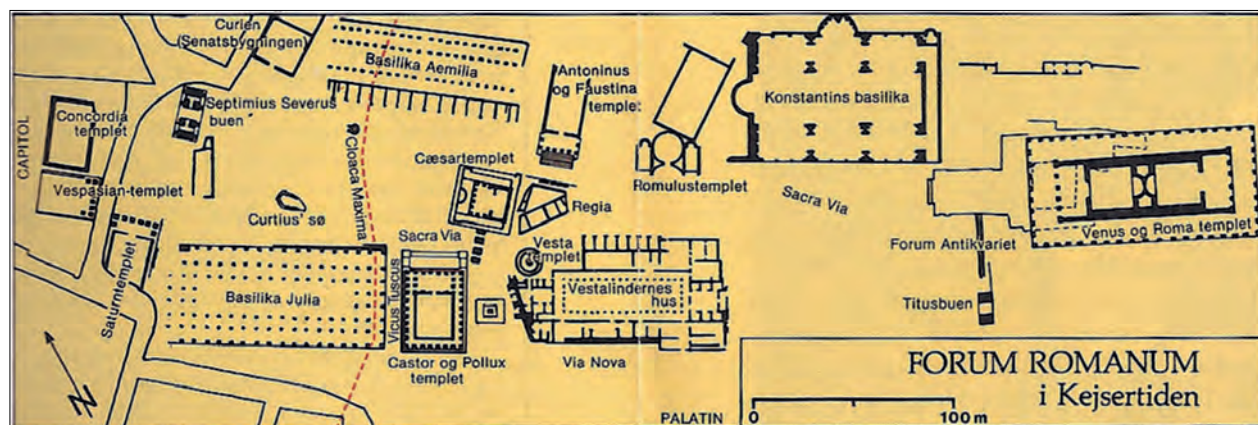
Pia Guldager Bilde: «En tandklinik og skønhedssalon i Rom», Tandlægebladet 10–1990, 422–426.

Celsus beskriver også forskjellige operative inngrep på tannkjøttet.

TANNKREM • Vi vet at de gamle romerne var opptatt av tenner og tannpleie. Tannpine og øyesykdommer hørte til datidens standardplager for de fleste. Tann- og munnpleien besto mest av bruk av tannstikker og dentifricium, en slags tannpasta. Pastaen besto basalt sett av et slipemiddel, oftest framstilt av aske fra tenner, horn eller knokler av et dyr, pulverisert pimpstein og brente skall fra muslinger, østers, snegler eller egg. Interessant er det å legge merke til at eggeskall ble funnet i avløpskanalen, kanskje ble pastaen både framstilt og solgt i parfumeriet.

For å gjøre pusten mer frisk ble det tilsatt myrrah eller nardus. Framstillingen av pastaen hang nøye sammen med magi, som ofte var tilfelle også med andre medisinske oppskrifter. Tannbørsten var enda ikke oppfunnet så pastaen ble påsmurt med et tøyestykke eller med fingrene. Noen epigrammatikere lar oss forstå at pastaen ikke minst var viktig å bruke for menn for å gjøre inntrykk på det annet kjønn. Allerede den gang var det knyttet stor prestisje til å ha egne, pene og hvite tenner!

I det store og hele hadde det gamle Romas parfymebutikk noe av den samme funksjonen som dagens parfumerier har, om enn dagens butikker er mer velassorterte – likevel uten tannbehandling.

Forum Romanum.